

SPANNING

VERGRIJZING IS NIET HET PROBLEEM

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 13, nummer 3, maart 2011

VERGRIJZING IS NIET HET PROBLEEM

Van oudsher klagen ouderen en jongeren over elkaar. De ouderen gaan niet met hun tijd mee en de jongeren gaan veel te ver in hun vernieuwingsdrang, luiden zo ongeveer de klachten. Er is niets mis mee dat de ene groep de andere opjaagt of juist probeert af te remmen. Heel anders wordt het als dat generatieconflict wordt gebruikt voor politiek gewin. Dat laatste is wat rechtse politici nogal eens doen; zo krijgt de babyboom generatie de schuld van allerlei economische rampspoed en ook van jongeren die zich vervelend gedragen in de openbare ruimte.

Maar is de babyboom generatie wel schuldig aan asociaal gedrag in de tegenwoordige tijd? Filosoof Antoine Verbij laat zien dat de roep om zelfontplooiing uit de jaren zestig en zeventig juist misbruikt is door rechts toen dat die strijd voor zelfontplooiing van het individu verving door zelfberekend optreden van calculerende burgers.

Leon Botter, voorzitter van Rood Jong in de SP benadrukt dat jong en oud meer gemeenschappelijke belangen hebben dan in het publieke debat wel eens wordt beweerd. Jongeren zijn vaak juist zeer solidair met ouderen, maar belangrijker nog vindt hij het feit dat oud en jong geen homogene groepen zijn. Er zijn rijke jongeren en rijke ouderen, arme jongeren en arme ouderen. De belangen zijn volgens hem duidelijk. Arme ouderen en armere jongeren hebben meer met elkaar gemeen dan met hun meer vermogende generatiegenoten.

Johan van den Hout geeft in een speciale editie van het Rijke Rooie Leven voorbeelden van conflicten tussen generaties uit het verleden. Karl Marx tegen zijn vader en schoonvader, maar later stond zijn eigen schoonzoon weer tegen de oude Karl op. Ook Troelstra had met het generatieconflict te maken, het

conflict dat door de striptekenaar Peter van Straaten in talloze tekeningen is neergezet.

In een infographic laten we vervolgens een aantal feiten zien over de veranderende samenstelling van onze bevolking. Hieruit blijkt onder andere dat de babyboomers eerder een uitschieter zijn dan een structureel verschijnsel. Overigens laten de harde data ook zien dat er tegenwoordig heel wat meer mensen een betaalde baan hebben dan een eeuw geleden. Voortbordurend op de harde gegevens toont Nico Schouten in zijn artikel 'Nieuwe leeftijdsopbouw is niet het probleem' nog eens overtuigend aan dat de problemen rond pensioenen en zorg niet de schuld zijn van de babyboomers. Het zijn economische en politieke problemen, en daar zijn economische en politieke oplossingen voor nodig.

Karel Koster van het Wetenschappelijk Bureau van de SP gaat in op de protesten in het Midden-Oosten die volgens hem ook voor een deel met leeftijd te maken hebben. De jongeren die daar nu veelal de straat op gaan, zijn beter opgeleid dan hun ouders en bovendien hebben zij toegang tot de nieuwe media. Tegelijkertijd zijn hun toekomstperspectieven kritiek door de economische crisis, die leidt tot steeds hogere kosten van het levensonderhoud.

De laatste Het Rijke Rooie Leven in de huidige reeks is van Ron Blom die schrijft over acties tegen de Apartheid in Zuid-Afrika. Vanaf volgende maand krijgt het Rijke Rode Leven een nieuwe aanpak. Daarover meer in het volgende nummer van Spanning.

INHOUD

- 3** HERWAARDERING VOOR DE JAREN ZEVENTIG
- 6** HET RIJKE ROOIE LEVEN 65
- 8** GENERATIECONFLICT OF KLASSENCONFLICT?
- 12** OPKOMST EN ONDERGANG VAN DE BABYBOOMERS
- 14** NIEUWE LEEFTIJDOPBOUW IS NIET HET PROBLEEM
- 17** KLEINE BELASTING OP DE TOPVERMOGENS
- 19** DE EGYPTISCHE OPSTAND
- 22** HET RIJKE ROOIE LEVEN 66
- 24** OPINIE

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Vijverhofstraat 65

3032 SC Rotterdam

T (010) 243 55 40

F (010) 243 55 67

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Vijverhofstraat 65

2032 SC Rotterdam

T (010) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Sjaak van der Velden

Arjan Vliegenthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh, Johan van den Hout

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Antoni Gracia

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Foto cover

Gerard Til / Hollandse Hoogte

HERWAARDERING VOOR DE JAREN ZEVENTIG

EEN INTERVIEW MET OUD-ACTIVIST ANTOINE VERBIJ

Tekst: Hans van Heijningen en Sjaak van der Velden

In 2005 schreven Jos van der Lans en Antoine Verbij in Vrij Nederland een 'Manifest voor de jaren zeventig'. Zij hielden daarin een pleidooi voor een herwaardering van de revolutie van de jaren zeventig. Hun manifest was een reactie op de roep van rechtse politici als Bolkestein de VVD om dat tijdperk te verdoemen omdat de neergang van ons land toen begonnen zou zijn: van poep op de stoep, het slopen van bushokjes en een totaal gebrek aan fatsoen zouden het gevolg zijn van de tijdsgeest van de jaren zeventig, toen mondige burgers de autoriteiten uitdaagden. We vroegen Antoine Verbij via e-mail hoe hij nu terugkijkt op de jaren zeventig en het in het diskrediet brengen van dat tijdperk.

Is het niet zo dat de verruwing van het maatschappelijk klimaat toch wel iets te maken heeft met de maatschappelijke veranderingen in de zestiger jaren? Is het niet zo dat mensen die steeds mondiger worden, makkelijker lak krijgen aan alles en iedereen? Onder het mom 'dat maak ik zelf wel uit' gooien mensen alles op straat en laten zich daar niet door anderen op aanspreken.

'Ik kijk hier in Berlijn regelmatig via internet naar 'De Wereld Draait Door' om op de hoogte te blijven van de stemming in Nederland. Een jaar of wat geleden besprak Matthijs van Nieuwkerk het destijds verontrustende geweld in het openbaar vervoer met de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken Guusje ter Horst. Van Nieuwkerk vroeg: 'Waar komt dat nou vandaan?' Zonder blikken of blozen antwoordde de minister: 'De jaren zeventig!'

Ik rolde van mijn stoel. Ik dacht dat Ter Horst een enigermate intelligente vrouw was. Ze is van mijn leeftijd, studeerde in de jaren zeventig net als ik psychologie in Amsterdam, maar in wat voor wereld leefde ze toen? De jaren zeventig waren inderdaad de jaren van de zelfbewustwording, de zelfontplooiing en de zelfbepaling. Maar het waren ook de jaren van de politisering. Al die emancipatie- en zelfontplooiingsprocessen hadden een politieke en sociale context. Zelfontwikkeling was nauw verbonden met maatschappelijke verantwoordelijkheid. Individualisering deed je samen.

Pas in de jaren tachtig kreeg dat proces van individualisering een asociaal karakter. Als reactie op het linkse concept van zelfontplooiing lanceerde de conservatief-liberale politiek de rechtse variant: het individu als calculerende burger. Als iedereen maar vooral zijn eigen voordeel zou nastreven, uitgedrukt in economisch gewin, dan zou het met het land wel goed komen. Dat neoliberale idee van zelfontplooiing heeft uiteindelijk de moraal veroverd en leidde tot de middelvinger-burger die lak heeft aan de belangen van anderen.'

Een bekend doel van het protest in de jaren zeventig was de spreiding van kennis, inkomen en macht. Hoe verhiel dat streven zich tot de meer culturele en lifestyle-vernieuwingen?

'Ik denk dat er op alle drie genoemde terreinen in de jaren zeventig vooruitgang is geboekt. De spreiding van kennis was al in de jaren zestig begonnen met de instroom op de universiteiten van studenten uit alle lagen van de bevolking. Die hebben daar zowel voor een culturele omslag gezorgd (de studentencorpora boetten aan belang in, er kwamen 'alternatieve' studentenverenigingen) als een politieke (de democratiseringsbeweging boekte her en der successen) en een inhoudelijke (overal kwamen studentengroepen met voorstellen voor nieuwe wetenschappelijke programma's). Zelf zette ik met studiegenoten werkgroepen 'kritische psychologie' op; we publiceerden daarover en richtten een eigen blad op ('Psychologie en Maatschappij'). Guusje ter Horst ben ik bij al die activiteiten niet tegengekomen, hoewel zij op dezelfde faculteit studeerde.

De spreiding van inkomen had onder de studenten, maar ook daarbuiten, niet de eerste prioriteit. Ook de linkse activisten in de vakbonden waren meer met structurele dan met financiële zaken bezig. De machtskwestie stond daarentegen hoog op de agenda, het toverwoord 'revolutie' deed de ronde. Politieke organisaties, zowel van het parlementaire soort (CPN) als van het radicale (maoïstische, trotskistische, anarchistische), droomden van machtsovername. Maar die droom was na een paar jaar al vervlogen. De wereldvreemde, revolutionaire illusies maakten snel plaats voor de meer realistische doelstellingen van de nieuwe sociale bewegingen.

De vraag hoe zich dat tot de culturele revolutie verhiel, is een ingewikkelde. De ontwikkeling van nieuwe levensstijlen en levensontwerpen is een proces geweest van langere adem dan de jaren zeventig. Dat begon eigenlijk al in de jaren vijftig, toen de greep van de kerken op het leven van mensen begon te verslappen. Dan gaat het vervolgens over de invloed van de Angelsaksische jongerencultuur en over de emancipatiebewegingen van arbeiders, vrouwen en homo's. Belangrijk was verder nog de ontwikkeling van collectieve woonvormen. Kortom, die vraag vergt een lang en gedifferentieerd antwoord.'

Julie meldde in jullie Manifest dat een deel van de activisten een foute weg bewandelde. Deze mensen hoopten op een alomvattende revolutie naar leninistisch model en maakten deel uit van organisaties die intern weinig democratisch waren. Bijna al die organisaties zijn in de tachtiger jaren een stille dood gestorven. Hoe komt het dat de SP de uitzondering op de regel vormt en er juist in geslaagd is om aansluiting te vinden bij bewegingen die zich sterk maken voor mensenrechten, rechtvaardige globalisering en vrede/anti-militarisme?

'Een gewiekste vraag. Dat is hengelen naar complimenten: de SP als enige succesvolle politieke organisatie van de jaren zeventig. Daar trap ik niet in. De SP en haar voorlopers in de jaren zeventig waren net zo leninistisch en ondemocratisch als de andere 'revolutionaire' organisaties. Lees mijn boek er maar op na. Al die organisaties hebben eind jaren zeventig, begin jaren tachtig eenzelfde pijnlijk proces van ontideologisering doorlopen. Het belangrijkste onderscheid kwam voort uit historische en regionale verschillen. De CPN in Amsterdam, de SP in Oss en de IKB in Rotterdam, om maar een paar voorbeelden te noemen, smolten langs verschillende wegen met de nieuwe sociale bewegingen samen.

Toegegeven, de SP had één belangrijk punt voor op haar concurrenten: ze opereerde vanuit wat toen met een nogal verheven term de 'massalijn' werd genoemd. Dat kwam er simpel gezegd op neer dat ze bij de mensen thuis kwam. SP-activisten gingen de voordeuren langs en vroegen de mensen wat er niet deugde op hun werk, in de wijk, op de scholen, in de gezondheidszorg. Dat was een goede manier om een politieke agenda samen te stellen en tegelijk aanhang te kweken. De CPN dacht meer van boven naar beneden, de SP meer van beneden naar boven. Let wel: het gaat om meer en minder – ook de SP ontkwam niet aan mannetjesmakerij en informele hiërarchische structuren.'

Antoine Verbij is filosoof en journalist. In de jaren negentig was hij adjunct-hoofdredacteur van De Groene Amsterdammer. Sindsdien woont en werkt hij in Berlijn. Momenteel is hij onder meer Duitsland-correspondent van Trouw. In 2005 verscheen zijn boek 'Tien rode jaren: Links radicalisme in Nederland 1970-1980'.

Het streven naar zelfontplooiing heeft zich door de rechtse 'machtovername' sinds de val van de Muur in de richting van een alomvattend egoïsme ontwikkeld. Hoe kan dat egoïsme volgens u worden teruggedrongen zonder de zelfbevrijding met het badwater weg te gooien?

'Zoals ik eerder al zei: de 'rechtse machtovername' – wij noemden dat toen 'backlash', omdat die in Reagans Amerika en Thatchers Engeland het meest uitgesproken was – vond al in de jaren tachtig plaats, ruim vóór de val van de Muur. De no-nonsense-politiek van de regeringen-Lubbers. Het linkse project van de jaren zeventig kwam in de verdediging terecht. Het bleef weliswaar scoren op allerlei deelterreinen zoals gezondheidszorg, stadsontwikkeling, ontwapening, milieu, derde wereld, arbeidsvoorwaarden, vrouwenzaken, alternatieve cultuur. Maar het dominante politieke vertoog werd hoe langer hoe rechtser, neoliberaler en egoïstischer. En dat vertoog is nog altijd dominant.

Hoe je dat kan terugdringen? Ik weet daar geen nieuwe antwoorden op. Ik neig nog steeds naar de oude linkse antwoorden uit de jaren zeventig. Die jaren zijn, zoals Jos van der Lans en ik het in ons Manifest stelden, niet het probleem maar veeleer de oplossing. In iets modernere bewoordingen: egoïsme dring je terug door de 'civil society' te versterken. Ik deel wat dat betreft de nostalgie van iemand als Tony Judt, die zo'n terugkeer naar sociale en democratische waarden op zijn sterfbed dicteerde. Ik vind ze ook uitstekend verwoord bij de jonge Duitse denker Richard David Precht, die in zijn nieuwste boek, *'Die Kunst, kein Egoist zu sein'*, niet alleen een uiterst intelligente analyse levert van de herkomst en de reikwijdte van het hedendaagse egoïsme, maar ook tal van verstandige politieke en

maatschappelijke ideeën oppert hoe we altruïsme en egoïsme weer met elkaar in balans kunnen brengen.

Duitsland leverde overigens het afgelopen jaar een paar goede voorbeelden van hoe mensen zich op nieuwe manieren, buiten de geëffende politieke wegen om, aaneen kunnen sluiten om hun stem te laten horen en resultaten te bereiken. Het beste voorbeeld is dat van de acties tegen de bouw van een nieuw, ondergronds station in Stuttgart. Los van de bestaande politieke structuren wisten uiteenlopende actiegroepen mensen uit alle lagen van de bevolking de straat op te krijgen. Dat mondde uit in een uniek democratisch experiment: een arbitrage waarbij voor- en tegenstanders in de volle openbaarheid van televisie en internet hun argumenten op tafel legden. De arbitrage trok een miljoenenpubliek van driftig meediscussiërende burgers.'

Moeten we de opkomst van de PVV en het rechts populisme niet eerder cultureel dan politiek duiden? Is de rechtse protestgolf niet net als de jaren zestig-beweging een emancipatiebeweging van mensen die zich overschreeuwen omdat zij het gevoel hebben niet gehoord en gezien te worden? Of is dat een ernstige onderschatting van het rechts populisme en loopt de rechtsstaat wel degelijk gevaar?

'Was de PVV maar enkel een cultureel verschijnsel! Ze is juist een door en door politieke beweging van ideologische rattenvangers. Rechts populisme maakt misbruik van het reëel bestaande onbehagen dat veel mensen koesteren tegenover de heersende elites in de politiek, de economie en de cultuur. Maar in plaats van die mensen tot actie aan te zetten om een concrete tegenmacht te vormen, verlokken de populistische mensen om de oorzaak van hun onbehagen in abstracte boosdoeners te zoeken, zoals 'de islam', 'de politiek' en 'de intellectuelen'. Ik weet inmiddels genoeg van de Duitse geschiedenis om te kunnen zeggen dat die strategie grote overeenkomst vertoont met wat de nationaal-socialisten rond 1930 deden. Die hebben de rechtsstaat uiteindelijk om zeep weten te helpen. Ik zie dat Wilders en zijn PVV nog niet zo gauw doen, daarvoor is hun macht toch werkelijk te klein, maar dat neemt niet weg dat de vergelijking gerechtvaardigd is en tot waakzaamheid maant.

Het rechts populisme heeft inderdaad ook enige gelijkenis met het links radicalisme uit het begin van de jaren zeventig. De parolen van de linkse revolutionaire groepen destijds waren even schreeuwerig en abstract als de kreten van Wilders en de zijnen. De wervingskracht ervan bleef ook toen gelukkig binnen de perken. Dat kwam vooral doordat emancipatiebewegingen en nieuwe sociale bewegingen veel meer mensen wisten te mobiliseren dan die kleine, exotische clubjes revolutionairen. Dat bevestigt mijn stelling in mijn vorige antwoord: abstract onbehagen bestrijd je door mensen rond concrete doelen te organiseren en niet door ze voor ideologische karren te spannen.'

PETER
VAN STRAATEN
DE DIKKE
VADER & ZOON

DE HARMONIE

VADERS EN ZONEN

Tekst: Johan van den Hout

Generatieconflicten zijn zo oud als de weg naar Rome. Of toch in ieder geval sinds in Rome keizer Julius Caesar werd vermoord door zijn eigen zoon, notabene op de vloer van de Senaat. 'Tu quoque fili mi?' – 'Ook jij, mijn zoon?' – moeten daarna vele vertwijfelde vaders hebben uitgesproken of ten minste gedacht. Ook in de rijke rode geschiedenis geen gebrek aan generatieconflicten.

Zoals bij Karl Marx, om maar meteen met niet de minste te beginnen. Als zoon van een advocaat begint hij braaf aan een rechtenstudie, en draagt hij zijn dissertatie zelfs op aan zijn schoonvader. Maar al snel daarna begint het gedonder. Zijn weerbarstige opstelling naar de Duitse autoriteiten bezorgen zijn vader grijze haren. De oude Marx had vroeger voor de lieve vrede zijn naam veranderd en was geswitcht van het jodendom naar protestantisme. Niet bepaald een strategie die zijn rebelse zoon overnam. Ook de schoonvader van Karl, van adel en grootgrondbezitter, moest met lede ogen aanzien hoe zijn eerst zo ideale schoonzoon veranderde in een revolutionair. Marx zelf werd een generatie later echter evenmin gespaard. Zijn dochter Laura trouwde met de socialist Paul Lafargue, mooier had vadertje Marx het niet kunnen wensen. Maar terwijl hij zijn hele leven wijdde aan analyses van 'de arbeid' en het werkende proletariaat zag als de motor van de geschiedenis, deed Lafargue drie jaar voor de dood van zijn schoonvader stof opwaaien met een artikel getiteld 'Het Recht Op Luiheid'. Gehakt maakte hij van de verheerlijking van alles wat met arbeid te maken had. Marx overleed een maand nadat het artikel als brochure werd uitgegeven, maar een verband daartussen is nooit aange-toond...

Rond diezelfde tijd, maar dichterbij huis, bloeide een ander generatieconflict. Pieter Jelles Troelstra stond vol passie en bewondering te kijken naar de allereerste 1 mei-demonstratie in Leeuwarden (1890) toen zijn

vader – liberaal wethouder van de Friese hoofdstad – hem dreigde te onterven als hij niet snel zijn sympathie voor het socialisme zou opgeven. 'Denk niet dat ik die zaak ooit ontrouw zal worden. Ik moet, het is mijn roeping!' bezwoer de jonge Troelstra. Zijn vader was al overleden toen Pieter Jelles in 1918 poogde in navolging van Duitsland ook hier de revolutie uit te roepen. Marx' brother-in-arms Friedrich Engels, pleitbezorger van het socialiseren van alle productiemiddelen, was zoon van een groot Duits industrieel. Deze moeilijke relatie herhaalde zich bijna een eeuw later bij schrijver Bertolt Brecht. Zijn conservatieve vader was opgeklommen van boekhouder tot directeur van een papierfabriek in Duitsland. Zoonlief ontwikkelde zich diametraal tot een links-radicaal die later zelfs besloot vrijwillig in de DDR te gaan wonen en werken. Ondanks de zeer uiteenlopende politieke idealen en levenswandel bleef vader Brecht zijn zoon financieel en moreel steunen.

Nog minder conflictueus ging het toe in de familie Drees. Sinds 1904 was Willem Drees lid van de mede door Troelstra opgerichte SDAP. Na de oorlog werd hij minister in het kabinet-Schermerhorn en van 1948 tot 1958 was hij minister-president. Toen echter de jonge honden van de inmiddels PvdA een 'nieuw linkse koers' inzetten vond Willem Drees het welletjes en hij zegde in 1971 zijn lidmaatschap op. 'Te links, te radicaal', was zijn oordeel. Een jaar eerder had zijn zoon, Willem Drees jr., er al de brui aan gegeven. Al lid van de SDAP/PvdA vanaf het einde

van de oorlog, was ook junior niet te spreken over 'Nieuw Links' en richtte zijn eigen DS'70 (Democratische Socialisten) op. DS'70 was tegen samenwerking met radicaal-links en stond positief tegenover de NAVO. Senior werd nooit lid maar was wel openlijk sympathisant van de partij van zijn zoon en stemde ook DS'70. Junior schopte het na de eerste verkiezing waaraan zijn partij deelnam zelfs nog tot minister, maar dat was van korte duur. Twee jaar later viel 'Biesheuvel' en maakte het plaats voor het eerste kabinet-Den Uyl. Zo kan het dus ook, een zoon die met zijn vader meegaat in een generatieconflict binnen de partij. Tekenaar Peter van Straaten vond in datzelfde jaar 1970 meer dan voldoende inspiratie om zijn 'Vader en Zoon'-strip te starten, die tot 1987 in het Parool zou worden gepubliceerd. Het eeuwige generatieconflict tussen vader en zoon op puntige wijze weggezet tegen de roerige politieke achtergrond van de jaren zeventig en begin tachtig. De wat dikere, kalende vader met traditioneel rechtse opvattingen nam het op tegen zijn slungelachtige zoon-met-ziekenfondsbril die in zijn ogen (natuurlijk) naïef idealistisch was. Recht tegenover elkaar, allebei overtuigd van het grootste gelijk, en allebei even noodzakelijk voor een fatsoenlijk politiek generatieconflict.

HET RIJKE ROOIE LEVEN

DEEL 65

Foto: Marcel van den Bergh / Hollandse Hoogte

GENERATIECONFLICT OF KLASSENCONFLICT?

Tekst: Leon Botter

Als we andere politieke jongerenorganisaties dan ROOD mogen geloven, dan stevenen we af op een regelrecht generatieconflict. Door de vergrijzing van de Nederlandse bevolking verandert de verhouding tussen het aantal werkenden en het aantal ouderen dat een beroep doet op ouderdomsvoorzieningen. Dit is een demografische voorspelling die door niemand wordt betwist. De vraag is echter voor welke oplossingen we kiezen. Is langer doorwerken en korten op voorzieningen onvermijdelijk? Is de tegenstelling tussen jong en oud werkelijk zo groot? Of zijn er ook sociale alternatieven voorhanden? Deze vragen zijn van groot belang aangezien de naoorlogse solidariteit die Nederland rijk is, zwaar onder druk staat.

Na de Tweede Wereldoorlog zijn er grote stappen gezet in de ontwikkeling van onze samenleving. De Nederlandse bevolking heeft haar leiders kunnen bewegen om sociale wetten en regels te maken. Solidariteit werd minder afhankelijk van de situatie van een individu, maar georganiseerd door de overheid. Dit gebeurde op basis van solidariteit tussen de drie groepen: werkenden, jongeren en ouderen. De groep

Foto: John Schaffer / Hollandse Hoogte

werkende mensen zorgt voor het grootste deel van de belastinginkomsten, zodat de overheid de middelen heeft om de twee andere groepen te ondersteunen. Zo krijgt de groep jonge mensen de kans om op te groeien en onderwijs te volgen en kunnen de ouderen onbezorgd genieten van hun oude dag. Op zich een logisch idee, maar er is veel strijd nodig geweest om ons beschavingsniveau op deze manier tot een hoger plan te tillen. Er moeten dus wel erg goede redenen zijn om zelfs maar na te denken over de ontmanteling van deze hard bevochten basis van Nederlandse solidariteit. De opbouw van onze voorzieningen laat overigens direct zien dat de politieke tegenstelling tussen jong en oud een schijnstelling is. Jongeren en ouderen zijn juist beide in meerdere mate afhankelijk van sociale voorzieningen.

Dat roept de vraag op waarom diverse politieke jongerenorganisaties de ouderen afschilderen als tegenstander en niet als bondgenoot.

VERGRIJZING: SPOOKBEELD OF SERIEUZE BEDREIGING?

Dat de Nederlandse bevolkingssamenstelling vergrijsst, is een demografisch feit en wordt door niemand in twijfel getrokken. De vraag is echter of de groeiende groep ouderen werkelijk een onoverkomelijk probleem vormt en de solidariteit tussen generaties dus weer afgebroken moet worden. Er lopen veel zaken door elkaar in de discussie over de vergrijzing, overigens tot groot genoegen van paniekzaaiende politici.

Om te voorkomen dat de discussie volledig wordt beheerst door kostenplaatjes en probleem-denken is het

goed om voorop te stellen dat de vergrijzing een prachtige uitkomst van de vooruitgang van de mens is. Langer en gezonder leven is vooral een zegen en SP-ers spreken daarom ook liever van verzilvering. Die verzilvering brengt niet alleen kosten met zich mee, maar levert ook erg veel op. Het vervelende is dat die opbrengsten zich wat moeilijker laten vangen in de rekenmodellen van de homines economici bij het CPB. Meer ouderen zorgen bijvoorbeeld voor minder verkeersdruk tijdens de spits en het is ook niet ondenkbaar dat criminaliteitscijfers dalen. En zonder de grote inzet van onze ouderen voor vrijwilligerswerk en mantelzorg zou de maatschappij, de zorg in het bijzonder, een groot probleem hebben.

Toch wordt de onhoudbaarheid van de AOW nog vaak genoemd als een

probleem dat wordt veroorzaakt door de vergrijzing. Het is echter een politieke keuze om de AOW-leeftijd te verhogen. Men kan er ook voor kiezen om de oogkleppen af te zetten en de samenhang der dingen wat meer in ogenschouw te nemen. Nico Schouten becijferde al dat de groeiende groep ouderen ook voor meer overheidsinkomsten zorgt, omdat ze over hun pensioen inkomstenbelasting moeten betalen (zie elders in deze Spanning). Als je daar rekening mee houdt, dan blijft de AOW betaalbaar. Ook het uitgavenpatroon van gepensioneerden legt de economie en de schatkist geen windeieren.

Toch zijn er mensen die blijven volhouden dat vergrijzing slechts problemen oplevert. Neem bijvoorbeeld het standpunt van DWARS, de jongerenorganisatie van GroenLinks. Die vindt het volgende: 'DWARS vindt het belangrijk dat de AOW wordt hervormd, zodat de jongeren van nu niet de dupe worden van het onverantwoorde stelsel waar de babyboomers nu van genieten.' Ze benoemen dus niet alleen een hervorming maar vinden het ook nodig zich af te zetten tegen een andere generatie.

Natuurlijk stelt de vergrijzing onze samenleving wel voor nieuwe vraagstukken. De vraag waar het om draait is hoe we als samenleving omgaan met een zegening die misschien korte tijd geld kost. Niemand zal zeggen dat zijn of haar ouder wordende moeder de kankerbehandeling maar even moet laten schieten, omdat het te duur wordt. Het ligt voor de hand dat de samenleving de kosten voor haar rekening moet nemen. Het gaat er vooral om hoe die kosten verdeeld moeten worden.

De vergrijzing wordt vaak onterecht als spookbeeld gebruikt in dienst van de politieke agenda's van partijen.

Daarbij wordt handig gebruik gemaakt van de onzekerheid tijdens een economische crisis. Degenen die *The Shockdoctrine* van Naomi Klein hebben gelezen, zal die tactiek bekend voorkomen. We doen er dus verstandig aan om niet mee te gaan in de paniekzaaijrij en rustig te kijken hoe mogelijke problemen op een goede en sociale manier kunnen worden opgelost.

GENERATIECONFLICT OF KLASSENCONFLICT?

In de kringen van andere politieke jongerenorganisaties, van de Partij van Arbeid tot aan de VVD, wordt er al gesproken over het Grote Generatieconflict, met hoofdletters en al. Ze zijn een heuse kruistocht begonnen tegen babyboomers, in hun ogen zo ongeveer de grootste zondaars in de wereld. Kort samengevat luidt hun analyse: babyboomers hebben het meest geprofiteerd van de naoorlogse sociale voorzieningen en nu moet de jongere generatie ook nog opdraaien voor het feit dat de babyboomers ouder worden. De oplossingen van die jongerenorganisaties richten zich ook eenzijdig op de oudere generatie. Ouderen moeten langer doorwerken. Waar de VVD het nog over 67 jaar heeft, daar praat de JOVD al over 70 jaar. Iedere generatie voor zichzelf en god voor ons allen, lijkt het devies. De JOVD schrijft onomwonden op haar website: 'Uiteindelijk moet worden toegewerkt naar een pensioenstelsel met zelf gespaard pensioen, zodat mensen zelf de verantwoordelijkheid dragen voor hun oudedagsvoorziening middels een particuliere verzekering.'

Los van de demagogische toon waarop de paniekzaaiers het debat voeren, kun je vraagtekens zetten bij die analyse. Kun je werkelijk stellen dat de babyboomers een homogene groep vormen met dezelfde belangen? Heeft de babyboomer en oud Shell-topman Jeroen van der Veer dezelfde belangen als een mede-babyboomer zoals mijn schoonvader, die zijn hele werkzame leven als plaatwerker in de fabriek heeft gestaan? Hebben zij in dezelfde mate geprofiteerd van de naoorlogse welvaart? Zouden Jeroen van der Veer en mijn schoonvader met hetzelfde enthousiasme twee jaar langer doorwerken? Ik geloof dat ik als jongere veel meer belangen deel

met mijn schoonvader, dan met een rechtse jongere die vooral bang is dat hij later te veel belasting moet betalen over zijn riant salaris als politicus of topmanager. De tegenstellingen tussen generaties lijken te worden gebruikt om grotere tegenstellingen te verbloemen. Het langer doorwerken gaat bijvoorbeeld vooral ten koste van de lagere inkomens, die minder lang van hun AOW- en pensioenuitkeringen kunnen genieten door hun kortere levensverwachting. Sommige politieke jongerenorganisaties zien liever het Nederlandse pensioenstelsel afgeschaft, met daarvoor in de plaats een Amerikaans systeem. Zonder collectiviteit, waardoor de grillen van de financiële markten direct worden afgewenteld op de werknemer. Ondanks dat de vergrijzing wordt gebruikt om ons een generatieconflict voor te houden, lijkt er meer sprake van het conflict dat de mens al eeuwen bezig houdt: het klassenconflict. Jong en oud worden tegen elkaar uitgespeeld om de kloof tussen de *haves* en de *have nots* te bestendigen.

In die zin is de solidariteit tussen generaties even belangrijk als dubbelzinnig. Je kunt zeggen dat onze sociale zekerheid is georganiseerd aan de hand van de drieslag tussen werkenden, jong en oud, maar daar zit veel meer achter. De sociale ongelijkheid in de samenleving staat los van de generaties waartoe mensen behoren. Een kind is weliswaar afhankelijk van anderen om op te kunnen groeien, maar een kind van arme ouders heeft natuurlijk veel meer steun van buiten nodig dan een kind van grootverdieners. Het doel van de solidariteit is nog altijd het verdelen van de welvaart en het garanderen van een menswaardig bestaan voor iedereen, ook als het tegen zit. Het aanwakkeren van een soort generatieconflict is dus een handige camouflage voor waar het echt om gaat. De vergrijzingsdiscussie komt neer op de aloude ideologische strijd tussen socialisme en (neo) liberalisme. Gaan we als samenleving met z'n allen voor ons eigen belang en accepteren we sociale ongelijkheid of blijven we solidariteit organiseren?

DE JEUGD VAN TEGENWOORDIG

Als je de media moet geloven, kent de jeugd van tegenwoordig geen solidari-

teit meer en laten jongeren de oudere generatie keihard in de steek. De discussie hierover wordt gekaapt door politieke jongerenorganisaties die de schijn proberen te wekken de jongeren in Nederland te vertegenwoordigen. Ze komen daar makkelijk mee weg, omdat discussies over de AOW en pensioenen eigenlijk helemaal niet spelen bij jongeren. Niet zo gek overigens, als je bedenkt dat jongeren zich al genoeg zorgen maken over de betaling van hun studie of het vinden van een betaalbare woning. Hoewel de discussie over de vergrijzing niet op het schoolplein of in de discotheek wordt gevoerd, geloof ik er niets van dat jongeren niet meer solidair zijn met ouderen. Stel dat je op een jongere zou afstappen met de vraag: vind je het terecht dat jouw opa wordt gekort op het pensioen dat hij zelf bij elkaar heeft gespaard? Of vind je dat jouw oma recht heeft op goede en betaalbare zorg? Ik durf te wedden dat bijna elke jongere een solidair antwoord geeft. Ik spreek eigenlijk nooit jongeren op straat die hard roepen om het afbreken van het pensioenrecht. Wel zie ik tijdens ROOD-acties veel MBO'ers die vol passie in de zorg willen gaan werken om voor hun oudere medemens te gaan zorgen. ROOD, jong in de SP, laat in de praktijk ook zien dat jongeren nog altijd solidair kunnen zijn met ouderen. Afgelopen maand voerden wij samen met Perspectief (Christenunie jongeren) nog actie voor behoud van een buslijn in Amersfoort. De buslijn die wegbezuinigd zou worden, loopt langs een scholencomplex en een seniorenflat. Twee toerbussen stampvol ouderen en jongeren zijn naar de wethouder toegegaan om behoud van de lijn te eisen. Jong en oud, schouder aan schouder voor behoud van voorzieningen.

Dat er nog zoveel jongeren een gevoel van solidariteit hebben, zou je overigens kunnen zien als een groot wonder. De gevestigde politieke orde van de afgelopen decennia heeft niets dan individualisme gepredikt. Ook tegen de jongere generatie wordt al jarenlang gezegd: zoek het zelf maar uit. Voor fatsoenlijk onderwijs steek je je maar diep in de schulden. Woon je in de binnenstad en wil je met je vrienden afspreken, dan zijn daar

geen gemeenschappelijke ruimtes meer voor. Spreek je toch af en ga je dan maar op straat hangen, dan wordt je weggejaagd door een Mosquito in plaats van dat er een buurtagent of jongerenwerker met je in gesprek gaat. Wil je je als jongere inzetten voor de samenleving tijdens je studie? Helaas, het is blokken voor studiepunten om zo snel mogelijk klaargestoomd te worden voor de arbeidsmarkt. Het doorgeslagen individualisme heeft Nederland niet onberoerd gelaten, maar gelukkig hebben veel jongeren hun hart nog op de goede plek.

Hoe komt het dan dat de jongeren die te zien zijn op de televisie aandringen op het afbreken van ouderenvoorzieningen? Dat is niet omdat ze jong zijn, maar omdat ze tot een elite behoren. Veel actieve politieke jongeren behoren tot dezelfde elite als die aanwezig is bij de moederpartijen. De elite die de samenleving de neoliberale kant op probeert te sturen, terwijl de overgrote meerderheid van de mensen in ieder opinieonderzoek aangeeft meer solidariteit en sociale samenhang te willen. Het is niet zo moeilijk om erdoorheen te prikken. De politieke jongeren die willen bezuinigen op ouderen, willen namelijk net zo hard bezuinigen op jongeren door bijvoorbeeld de studiefinanciering af te schaffen. Eens te meer een bewijs dat een generatieconflict wordt aangewakkerd om een neoliberale politieke agenda door te voeren.

PROBLEMEN OPLOSSEN

De samenleving komt voor nieuwe vraagstukken te staan. Men wil ons voorspiegelen dat er maar één manier is om met die vraagstukken om te gaan: voorzieningen zijn onbetaalbaar en moeten worden afgebroken, of de hele generatie moet geld bijleggen. Er zijn echter ook sociale alternatieven. Als de zorgkosten daadwerkelijk flink blijven toenemen, dan betekent dat niet per definitie dat de we medische behandelingen maar niet meer gaan uitvoeren. Het betekent ook niet automatisch dat de oudere generatie maar meer moet gaan betalen. Dat is een politieke keuze, die ouderen met een lager inkomen benadeelt ten opzichte van ouderen met een hoger inkomen. Hogere zorgkosten kunnen worden gedragen door de mensen die dat het beste kunnen betalen. Niet

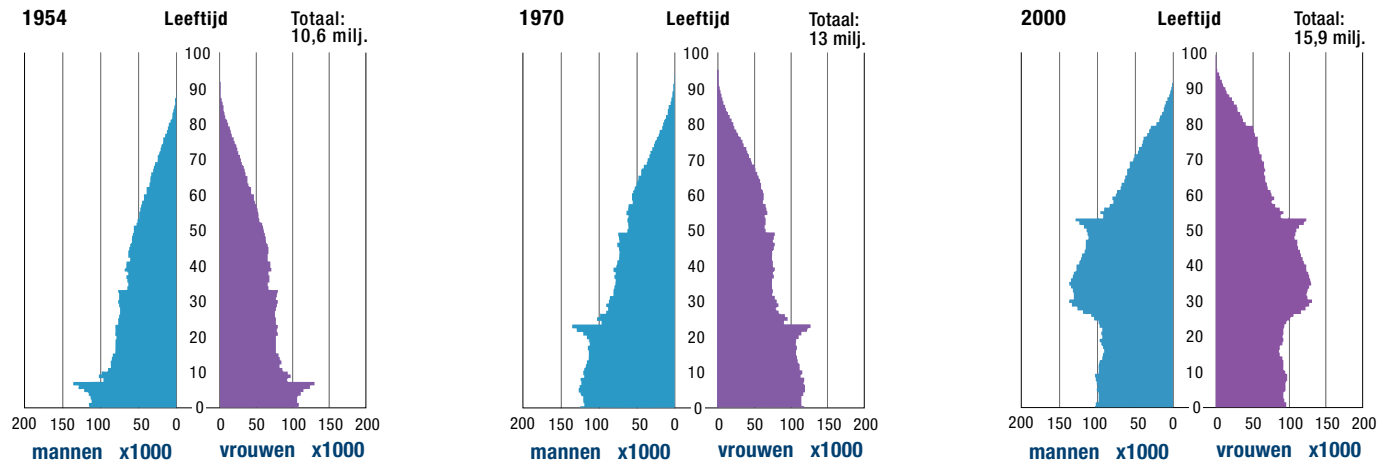
voor niets heeft Agnes Kant voorgesteld om de zorgpremies inkomensafhankelijk te maken. Ook het afschaffen van marktwerking in de zorg zou ons veel geld kunnen besparen.

Een grotere groep gepensioneerden betekent niet per se dat er minder pensioen uitgekeerd kan worden, of mensen langer moeten doorwerken. Als we mensen een fatsoenlijke oude dag op hun 65ste gunnen, dan kunnen we daar met de hele samenleving voor zorgen. Door bijvoorbeeld eerst de mensen aan het werk te helpen die nu aan de kant staan. Of door desnoods, mocht dat in de toekomst ooit nodig zijn, alle mensen die het kunnen wat meer te laten bijdragen. En niet alleen de werknemers, maar ook de werkgevers. De mensen die ons land hebben opgebouwd beroven van hun zelf gespaarde pensioen is ongehoord asociaal. Dat wil bijna geen enkele jongere zijn grootouders aan doen.

Als generaties zich tegen elkaar laten uitspelen, dan is de weg vrij voor een gigantische sociale afbraak. Solidariteit tussen generaties is dus essentieel om de voorzieningen in stand te kunnen houden. Er zijn weinig zekerheden in het leven, maar de kans is heel groot dat je jong bent, gaat werken en oud wordt. In al die levensfasen is het prettig om gebruik te kunnen maken van solidariteit en collectiviteit. Dat is wat ons land een beschaafd land maakt en dat is waar generaties samen voor moeten strijden. Lukt ons dat, dan kunnen we de vergrijzing verzilveren, behouden wat de oudere generaties voor elkaar hebben gekregen en stappen zetten naar een nieuwe samenleving waar solidariteit met hoofdletters geschreven wordt.

OPKOMST EN ONDERGANG VAN DE BABYBOOM

De bevolkingspiramides

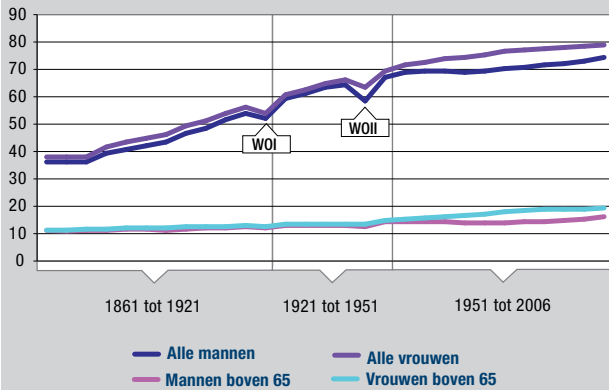

Als we piramides uit een aantal jaren naast elkaar zetten, dan valt op dat er in de jaren 1946-1960 een bult is ontstaan, de babyboom. In 2030 zullen er niet veel babyboomers als aandeel van de totale bevolking meer zijn. Als we babyboomers als een

De levensverwachting

De levensverwachting van mensen is de afgelopen eeuw fors gestegen. Dat komt voor een deel doordat mensen ook echt ouder worden, maar voor een groter deel door betere hygiëne en zuigelingenverzorging. Die hebben er immers voor gezorgd dat de hoge sterfte van kinderen onder de 5 fors is gedaald.

Levensverwachting, 1861-2006

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek

Uitleg

Als een jongen in de jaren tussen 1861 en 1866 werd geboren, had hij een levensverwachting van 36,5 jaar; een jongen die in de periode 2001-2006 is geboren mag ervan uitgaan dat hij ruim 76 jaar wordt. Het verschil in levensverwachting tussen die twee jongens is dus een verdubbeling. Een man van 65 jaar had in 1861-1866 nog tien jaar te leven; in 2001-2006 was dat 15 jaar. Een toename van 50 procent.

De emancipatie

De emancipatie van de vrouw vanaf de jaren zestig en de beschikbaarheid van moderne voorbehoedsmiddelen en dan vooral de pil, hebben geleid tot een daling in fertiliteit. Deze daling van de vruchtbaarheid is af te lezen aan het aantal kinderen dat vrouwen gemiddeld krijgen. De zogenaamde 'pil-dip' is belangrijker voor de demografische ontwikkeling dan de na-oorlogse 'babyboom'. De boom gaf een tijdelijke hobbel in de bevolkingssamenstelling, maar de pil werkt voortdurend door.

Aantal kinderen per vrouw

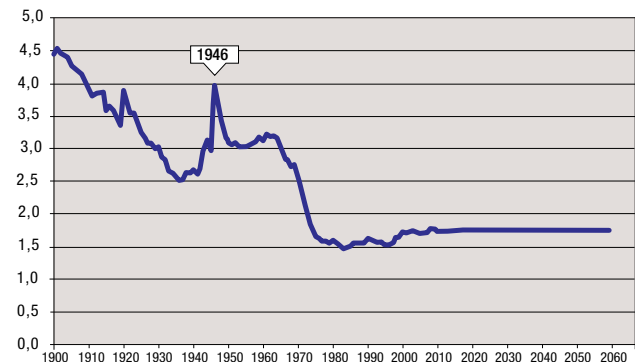
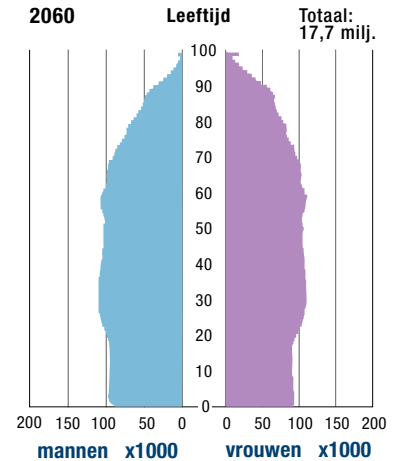
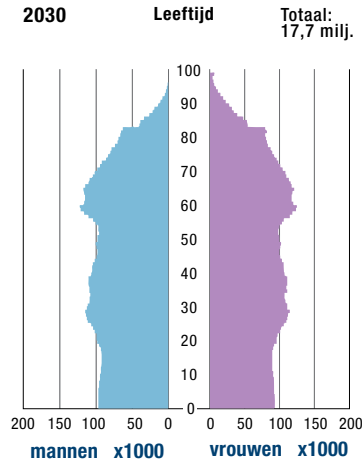
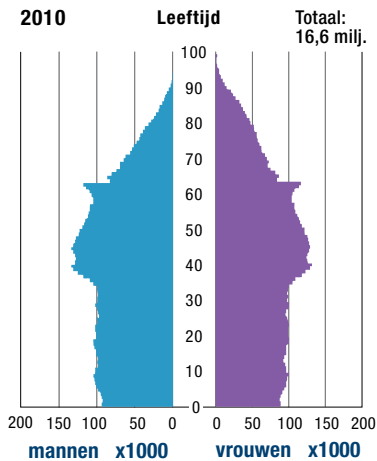

Foto: Giovanni Coruzzi / Hollandse Hoogte

YBOOMERS

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek

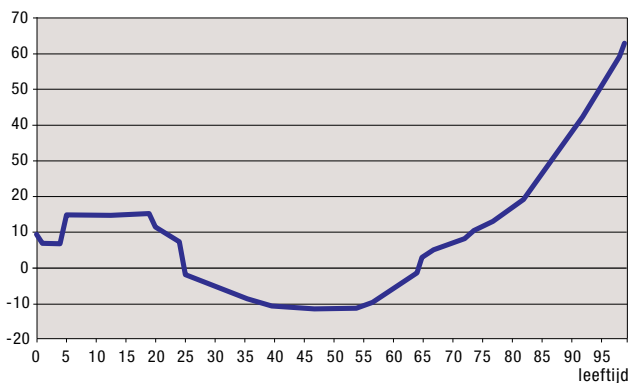

babyboom. Deze bult beweegt zich langzaam naar boven, maar wordt door het overlijden van leden van die generatie ook n probleem zien, dan maakt de tijd er vanzelf een einde aan.

Profiteren van de overheid

Als we bezien welke leeftijdsgroepen in duizenden euro's per jaar het meeste profijt hebben van de overheidsuitgaven dan blijkt zonneklaar dat dit twee groepen zijn. Op de eerste plaats jongeren tot 25 jaar en op de tweede plaats ouderen vanaf 65 jaar. Precies zoals het in een beschaafd land hoort. De volwassenen zorgen voor de kinderen en ouderen.

Netto jaarlijks profijt van de overheid naar leeftijd, 2010 (x1000 euro)

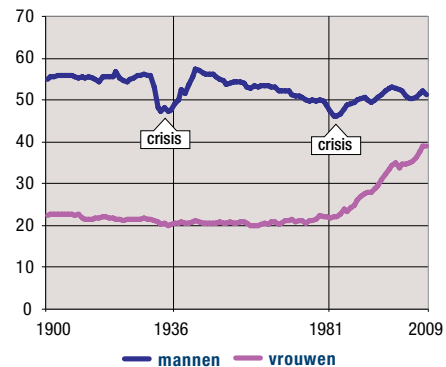

Bron: Albert van der Horst, Leon Bettendorf, Nick Draper, Casper van Ewijk, Ruud de Mooij en Harry ter Rele, Vergrijzing verdeeld. Toekomst van de Nederlandse Overheidsfinanciën (Centraal Planbureau, Den Haag 2010)

Werkenden

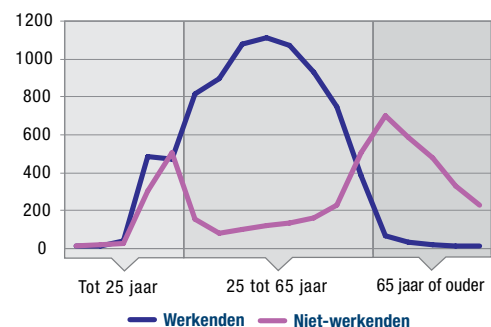
Een overzicht van de werkenden vanaf 1900 laat zien dat het percentage mannen dat werkte tamelijk stabiel is gebleven. Het percentage vrouwen is echter fors gestegen. Een steeds groter deel van de totale bevolking is dus actief in de economie.

Percentages van alle mensen met betaald werk

Inkomen uit arbeid

Mensen die een inkomen hebben, verdienen dat vooral zelf in de leeftijd tussen 25 en 65 jaar. Daarvoor en daarna ontvangen meer mensen een inkomen zonder daarvoor te hoeven werken (studenten en AOW-ers).

NIEUWE LEEFTIJDOPBOUW IS NIET HET PROBLEEM

Tekst: Nico Schouten

Bij de zorgen die worden geuit over de vergrijzing wordt steeds de aandacht gericht op de kosten van de pensioenvoorzieningen en de zorg. Die zouden 'onbetaalbaar' worden. Voor wie, wordt er niet bij gezegd. In het bijzonder worden de 'babyboom'-generaties onder vuur genomen om voorzieningen te kunnen versoberen. Het gaat om rechtse propaganda, die de ongelijkheden binnen generaties wegmoffelt om nog meer zelfverrijking van een minderheid mogelijk te kunnen maken. Economisch gezien is de vergrijzing niet het probleem.

PRODUCTIVITEIT, ARBEIDSVERDELING

Er komen inderdaad meer ouderen in de samenleving. Dit is een structureel gegeven. De doorstroming van de babyboomgeneraties geeft alleen een bijkomende hobbel in komende decennia. Na 2035 verdwijnt die hobbel, daar dan het lagere geboortecijfer sinds 1970 gaat doorwerken. Prognoses over de kosten zullen daarom verder moeten reiken dan een tijdstip in de hobbel.

De vergrijzing houdt in dat relatief minder mensen in het betaalde arbeidsproces betrokken zijn dan vroeger. Dit wordt echter opgevangen door de groei van de arbeidsproductiviteit. Met minder mensen kan steeds meer geproduceerd worden. Dit proces kan doorgaan zolang wetenschap en techniek verbeterd worden. Daarbij komt dat ook meer mensen dan vroeger in betaald werk betrokken kunnen worden. Door de technische revolutie in het huishouden zijn er meer vrouwen op de arbeidsmarkt gekomen. Door de verbetering van de gezondheidszorg zijn mensen minder lang dan vroeger aan het ziekbed gekluisterd; of ze kunnen jaren langer doorwerken. Het is daarom niet juist om het aantal mensen tussen de 20 en de 65 te vergelijken met het aantal 65-plussers. Het gaat om de aantallen die actief in het betaalde arbeidsproces zijn betrokken. Deze aantallen kunnen nog flink stijgen als gehandicapten en 60-plussers meer kansen op een baan geboden worden. Dat gaat dan ook om meer mensen en vooral meer arbeidsuren dan verwacht kan worden van de 65- en 66-jarigen¹.

De vraag is verder voor welke goederen en diensten arbeid ingezet wordt. Gaat het om luxe voorzieningen voor weinigen of algemene voorzieningen voor velen? Bouwen we een nog luxer jacht voor miljonairs of nog een verpleeghuis? Produceren we goederen en energie dicht in de buurt, of blijven we afhankelijk van lange transportlijnen. Dit zijn vragen die raken aan de verdeling van de welvaart. Een dergelijke vraagstelling past niet in de gangbare

liberale beschouwingen, maar is wel nodig voor een beter beeld van mogelijkheden in de toekomst.

Ook verspilling komt in de gangbare statistieken niet goed in beeld. Roofbouw op mens en natuur is goedkoop op de korte termijn, maar geeft extra kosten – arbeidsuren inbegrepen – in de toekomst. Er is meer duurzaamheid nodig in de goederenvoorziening. Kritisch kan men ook kijken naar de grote hoeveelheid arbeid die in de financiële sector omgaat. Het heeft voor een groot deel een parasitair karakter.

De vergrijzing kan wellicht leiden tot een gemiddeld tragere vervanging van modes, omdat oudere mensen meer gehecht zijn aan eens gekozen goederen en minder consumeren. Dit kan doorwerken in de daarvoor benodigde arbeid. Deze daling compenseert enigszins de stijgende behoefte aan arbeid in de zorg.

Een ander punt van aandacht is het vrijwilligerswerk. Verwacht kan worden dat een groot aantal gepensioneerden zich hiermee bezig zal houden. De economische waarde hiervan wordt stelselmatig in zorgelijke beschouwingen over de vergrijzing genegeerd. Voor een deel komt dit doordat onbetaald werk geen belastingcenten opbrengt. Daardoor lijkt het niet van waarde te zijn.

LEVENSVRWACHTING

In het najaar van 2010 kwam het Actuarieel Genootschap met de prognose dat de levensverwachting meer zou toenemen dan eerder was voorzien. Het gevolg hiervan zou zijn dat de uitgaven aan pensioenen gaan toenemen. Deze boodschap is aangegrepen om te pleiten voor een versobering in de collectieve pensioenvoorziening, en voor een verhoging van de AOW- en pensioenleeftijd. Zou dit niet gebeuren dan liep de pensioenvoorziening voor de jongere generaties een gevaar. Of de pensioenpremie moest omhoog, wat stuit op bezwaren bij de werkgevers vanwege de internationale concurrentie.

Deze boodschap kwam op een tijdstip dat de pensioenfondsen toch al onder druk stonden door de combinatie van een zeer lage rente en een laag rendement van beleggingen in 2009. De dekkingsgraad kwam daardoor onder het vereiste percentage van 105. Inmiddels is de discussie over de dekkingsgraad verstomd, daar de rente iets is opgelopen en 2010 een goed jaar is gebleken bij de beleggingen. Dit laat zien dat men niet paniekerig moet reageren op fluctuaties van waarden op de financiële markten. De jaren geleden bedachte eis dat de dekkingsgraad gebaseerd moest worden op de marktwaardering van bezittingen is

kortzichtig gebleken. Korte-termijn-effecten kan men niet zo maar extrapoleren naar de lange termijn. Dat geldt nu voor de tegenslagen in 2008 en 2009, maar dit geldt ook voor succesvolle jaren in een verder verleden toen premies werden verlaagd in de veronderstelling dat de conjunctuur niet meer drastisch kon verslechteren.

De stijging van de levensverwachting vanaf 65 jaar leidt er voor fondsen toe dat zij langer pensioenen moeten uitkeren dan waarop gerekend is bij de vaststelling van de hoogte van de premies. Als beleggingen langdurig succesvol blijven kan dit opgevangen worden. Maar daar kan niet zonder meer op gerekend worden. Dus de levensverwachting is een serieus punt van aandacht.

De vraag is wel hoe reëel de voorspelling is en hoe breed er naar gekeken wordt. Het gaat in concreto om de sterftcijfers per pensioenfonds. Die cijfers verschillen omdat het werknemersbestand verschillend is, en de levensverwachting tussen vrouwen en mannen, tussen jong en oud, en tussen laag- en hoogopgeleide mensen uiteenloopt.

Beroepen met een lagere levensverwachting zijn wel in veel fondsen te vinden, maar niet in proportioneel gelijke mate. Bij het grootste pensioenfonds, het ABP, is de levensverwachting hoger dan landelijk, maar loopt de financiering via de overheid, zodat een verhoging van de pensioenpremie betaald kan worden uit de belastingen. In iets mindere mate geldt dit ook voor Zorg en Welzijn. In de marktsector staat de hoogte van de pensioenpremie onder spanning van de concurrentie, maar dit speelt evenzeer in de meeste andere economisch ontwikkelde landen. In China zal de overheid hogere kosten krijgen, wat moet doorwerken in de belastingen.

De stijging van de levensverwachting is in belangrijke mate gebaseerd op de nog te verwachten verbetering van de gezondheidszorg; in het bijzonder het terugdringen van de sterfte door kanker en door hart- en vaatziekten. Onzeker in de prognose is de invloed van welvaartsziekten, die vooral jongere generaties treffen daar de huidige 60-plussers in soberder omstandigheden zijn opgegroeid. Het gaat hoe dan ook om een geleidelijk proces, dat voornamelijk betrekking heeft op jongere generaties. Voor de huidige ouderen geldt een minder stijgende levensverwachting. Zij kunnen dus niet verantwoordelijk worden gesteld voor de toename van de levensverwachting bij de generaties na hen. Het idee dat babyboomers te veel zouden opsnoepen kan alleen gesuggereerd worden door te wijzen op de omvang van de groep. Maar dit argument is misleidend, daar een groot deel van de babyboomers pas later in hun leven in een pensioenfonds terechtgekomen is. In het bijzonder vrouwen hadden vroeger beperktere mogelijkheden. Ook op dit punt zijn er verschillen tussen pensioenfondsen.

Wat betreft de premiebetaling zijn er perioden geweest in hun leven dat de percentages hoger waren. In de jaren negentig van de vorige eeuw is een daling ingezet, gebaseerd op te rooskleurige verwachtingen over de groei van de economie. Dat was de liberale geest van de tijd.

Vooralsnog komt er over het geheel van de pensioenfondsen meer geld aan premies binnen dan aan pensioenen wordt uitbetaald (€ 28 miljard versus € 24 miljard). Per pensioenfonds zijn er verhoudingsgewijs wel grote verschillen. Met de toename van de levensverwachting kan binnen

pensioenfondsen rekening gehouden worden in de premiehoogte en in de indexatie. En de overheid kan bijsturen in de belastingdruk en financiering van voorzieningen.

GEMIDDELDEN

Bij de opvang van de vergrijzing gaat het in wezen om een verdelingsvraagstuk in de samenleving dat veel omvatter is dan een mogelijke ongelijkheid tussen generaties. Want generaties zullen als collectief altijd enige ongelijkheid in omstandigheden en mogelijkheden hebben.

Jongeren zullen meer kunnen profiteren van nieuwe technieken en producten dan ouderen. Maar er kunnen ook nieuwe tegenvallers optreden, zoals nieuwe gevaren voor de gezondheid, economische en politieke crises, klimaat effecten.

Herhaaldelijk is in afgelopen jaren geweest op het mogelijke verschil in 'profijt' per generatie van collectief geregelde voorzieningen door de overheid en de betalingen daarvoor. Babyboomers zouden daarin uitspringen. Inmiddels is wel gebleken dat men eerder kan spreken van een hoger 'profijt' van enkele generaties later², maar wezenlijker is de kritiek dat men op een veel te hoog abstractieniveau zit voor conclusies.

De berekening van het 'profijt' per generatie heeft geen praktische betekenis daar het los staat van de totale groei van de welvaart, en van wisselingen in de taken die overheden op zich namen. Als er taken naar de markt worden afgeschoven verdwijnen kosten en baten niet, maar krijgen ze een ander etiket. Andersom idem dito. Reclame waarmee commerciële media floreren wordt ook betaald door mensen die deze media niet bekijken of beluisteren, maar wel de producten kopen.

En nog vele malen belangrijker: het collectieve profijt zegt niets over het individuele profijt van mensen binnen een generatie. Er is veel meer aandacht nodig voor de ongelijkheden die achter de gemiddelden zijn verborgen. Er is geen duidelijk verband tussen het inkomen of de rijkdom van iemand en de verdienstelijkheid van zijn/haar optreden voor de samenleving. Veel hangt af van marktmacht, toeval en relaties. Daarbij komt dat bij de gemiddelden die een rol spelen in het debat doorgaans ook ongelijke verhoudingen zijn tussen het aantal betrokkenen boven het gemiddelde en het aantal betrokkenen beneden het gemiddelde. Twee voorbeelden. De welvaart in een land (inkomen per hoofd van de bevolking) kan gemiddeld toenemen door een sterke stijging bij de rijkste 10 procent, terwijl die afneemt bij de helft van de bevolking. De levensverwachting kan toenemen, maar het aantal mensen dat die leeftijd haalt is altijd minder dan het aantal mensen dat die leeftijd niet haalt. Een simpel en iets te kras rekenvoorbeeld. Stel van drie mensen worden er twee 70 en één 100. Dan is de levensverwachting 80. Daar zitten twee mensen onder en één boven. Deze ongelijkheid is structureel daar generaties geleidelijk uitsterven.

ECONOMISCHE OF SOCIALE ONGELIJKHEDEN

Binnen generaties zijn er steeds grote verschillen geweest in mogelijkheden en in rijkdom, groter dan die tussen de gemiddelden over generaties. Over de babyboomgeneraties wordt wel beweerd dat zij gouden kansen hadden door de opbouw van de verzorgingsstaat, maar menigeen had juist

weinig kansen door de grote concurrentie op de arbeidsmarkt van leeftijdgenoten. Studeren werd na 1957 wel goedkoper gemaakt, maar toen de toeloop op gang kwam werden er in de jaren zeventig beperkingen ingevoerd; bijvoorbeeld de numerus fixus voor geneeskunde³. Een boeiend detail hierbij is dat juist de politieke activisten onder de babyboomers (met bredere steun onder de studenten) acties voerden tegen deze beperkingen terwijl ze er zelf weinig last van zouden hebben. Iets dergelijks ziet men ook bij 65-plussers die de verhoging van de AOW-leeftijd afwijzen, terwijl ze er zelf geen nadeel van ondervinden; ja eerder een voordeel. Zelfzucht is niet aan een geboortjaar verbonden maar aan politieke visies op de samenleving.

Wie zorgelijk wijst op de groei van de uitgaven aan de AOW maar zwijgt over de groei van de belastingderving door de hypotheekrenteaftrek is niet neutraal bezig. In eerdere decennia was de opvatting dat sterkere schouders zwaardere lasten moesten dragen breder in de samenleving gespreid. Met de opkomst van het neoliberalisme is de zelfzucht gestimuleerd, en als een normale levenshouding voorgesteld. Het CPB heeft daar zijn modellen op gebouwd en brengt dus geen neutrale conclusies. Niettemin valt op dat zelfs de modellen van het CPB laten zien dat de groei van de kosten van de vergrijzing lager is dan de verwachte economische groei. Maar het CPB hanteert het dogma dat de gemiddelde lastendruk niet mag stijgen. Daardoor ontstaat er het 'gat' in de begroting.

Over de sociaal-economische verschillen bestaan wel degelijk statistieken. Daarbij valt vooral een samenhang op met de aard van het onderwijs dat iemand heeft gevolgd. Zie hoofdstuk 3 van het in voetnoot 1 genoemde rapport. Dit werkt door in het profijt van de pensioenvoorzieningen. Hoger geschoolden krijgen meer jaren AOW en pensioen. Maar hierbij moet men ook bedenken dat het om gemiddelden gaat. Een academicus kan net zo goed op een jongere leeftijd overlijden dan iemand met weinig opleiding. Niettemin is duidelijk dat de verhoging van de AOW-leeftijd en de pensioenleeftijd vooral mensen zal treffen met een lagere opleiding, dus een ruime meerderheid.

EEN GEVAARLIJK PENSIOENAKKOORD

Onder druk van de crisissfeer in 2009 en een trommelvuur van liberaal gekraai over de 'onbetaalbaarheid' van sociale voorzieningen heeft de FNV een pensioenakkoord gesloten met VNO/NCW dat een behoorlijke achteruitgang inhoudt in de pensioenvoorziening. In de media is vooral aandacht geweest voor de verhoging van de AOW- en de pensioenleeftijd naar 67 jaar. Waar tegenover staat dat de AOW welvaartsvast moest worden. In hetzelfde akkoord wordt echter ook afgesproken dat er een plafond is voor de hoogte van de pensioenpremies. Dit betekent dat bij tegenvallers de werkgevers niet hoeven bij te storten. Het risico van tekorten bij een pensioenfonds komt daarmee bij de pensioenen terecht, zowel die van gepensioneerden als bij de werknemers die rechten opbouwen.

Bij de verhoging van de AOW- en pensioenleeftijd wordt ervan uitgegaan dat het gros van de mensen van 65 en 66 jaar probleemloos kan doorwerken. Deze aanname berust op wensdenken. (Zie het rapport in voetnoot 1.) Tegenover een besparing op pensioenen staat een toename van andere kosten die door het CPB te laag worden geschat of

niet eens worden meegenomen. Met name de kosten voor loopbaanbegeleiding en scholing, arbeidsvoorziening (nieuw werk vinden) en ww, ziekteverzuim onder ouderen en arbodienst, en verdringing van jongeren en gehandicapten op de arbeidsmarkt. Bij de overheid en in door de overheid bekostigde instellingen stijgen de arbeidskosten omdat oudere werknemers duurder zijn.

Het is verder de vraag of het welvaartsvast maken van de AOW politiek voldoende ondersteund zal worden en blijven. De huidige minister van Sociale Zaken, Kamp (VVD), zwijgt hierover. Een wettelijke verankering is niet goed werkbaar daar het begrip welvaart niet exact omschreven kan worden. Bovendien lopen de uitgaven aan de AOW (boven de 67) op terwijl de belastinginkomsten uit de pensioenen gaan dalen. De overheidsfinanciën worden er op termijn niet beter van.

De economische crisis heeft geleerd dat pensioenen kwetsbaar zijn voor ontwikkelingen op de financiële markten. Het gaat bij pensioenen om aanspraken op financiële resultaten van belegd geld, dus van de handel en wandel van anderen. Een probleem op de financiële markten ligt in de telkens optredende ongeremde groei van financiële waarden, een groei die niet in verhouding staat tot de groei in de reële economie. De groei van beleggingsfondsen, waaronder die van pensioenen, jaagt door de onderlinge concurrentie op de kapitaalmarkt de financiële waarden omhoog. Dan kan bij het knappen van een zeepbel plotseling een enorme waardedaling plaatsvinden en de aanspraken in rook opgaan.

Dit laat zien dat in het systeem van kapitaaldekking een structureel risico zit. Het is daarom nodig dat de AOW overeind blijft en zoveel mogelijk welvaartsvast wordt. Een bijkomend voordeel is dat de AOW in beginsel gelijk is voor iedereen, en dus een nivellerend effect heeft. Ook in de bekostiging. Bij arbeidspensioenen worden de ongelijkheden bestendigd en mogelijk zelfs versterkt.

De concurrentie op wereldschaal kan nieuwe crises brengen. Dat is in de jaren negentig van de vorige eeuw door liberalen en sociaaldemocraten over het hoofd gezien. Maar de situatie dreigt nu aangegrepen te worden om de rechten van werknemers te doen verslechteren ten gunste van ondernemers en particuliere beleggers. Een regering die hierin meegaat, ondermijnt de oudedagsvoorziening ten gunste van rijkere lagen van de bevolking. Dit zal vooral de werknemers treffen die weinig ruimte hebben om zelf te sparen, of ze nu jong zijn of oud.

De vergrijzing van de samenleving is niet het probleem maar de hebzucht van de rijkere lagen van de bevolking en van diegenen die er naar streven daarbij te horen. Met een hogere lastendruk op de sterkere schouders is het kostenplaatje van de vergrijzing in beginsel op te lossen. Wel blijft het de vraag of bij een kapitalistische inrichting van de economie op een duurzame en nuttige groei kan worden gerekend.

1 Zie voor cijfers: N.Schouten, 'Verhoging AOW-leeftijd ongewenst, onnodig, onzinnig', uitgave Wetenschappelijk Bureau SP, 2009. In http://www.sp.nl/service/rapport/091012_AOW_rapport.pdf.

2 Zie CPB-uitgave, 'Vergrijzing verdeeld - toekomst van de Nederlandse Overheidsfinanciën', 2010.

3 Door deze kortzichtige maatregel konden de salarissen van artsen later fors stijgen.

KLEINE BELASTING OP DE TOPVERMOGENS

ALTERNATIEF VOOR KABINETSAAKKOORD

Geert Reuten, Eerste Kamerlid voor de SP en universitair hoofddocent economie aan de Universiteit van Amsterdam

De overheid bezuinigt, maar de burgers staan voor extra lasten. Bovendien worden deze lasten ongelijk verdeeld: de 25 procent huishoudens met de hoogste inkomens worden ontzien, de lagere inkomens, waaronder mensen met een uitkering, worden getroffen met koopkrachtdaling. Maar het kan ook anders. Bij een extra belasting van 1 procent op de topvermogens zijn de overheidsbezuinigingen onnodig.

Dit artikel is een vervolg op het artikel uit Spanning van februari waarin ik de kern van het regeerakkoord beschreef. Ik geef eerst de samenvatting van twee hoofdpunten daaruit. Ten eerste. Iedereen moet volgens de regeringsplannen inleveren, zo denken velen. Maar op vragen van de SP-fractie in de Eerste Kamer liet de regering eind december weten dat de werkelijkheid anders is. De top 25 procent van de inkomensverdeling levert geen koopkracht in of gaat er zelfs op vooruit. Daarmee toont het door de PVV gedoogde kabinet Rutte zijn gezicht.

Ten tweede. Het kabinet kort op de sociale uitkeringen, ontslaat 50.000 ambtenaren en investeert minder. Daardoor vermindert de afzet van bedrijven en dit resulteert volgens berekening van het Centraal Planbureau (CPB) in nog eens 60.000 extra werklozen bij de bedrijven. Alles bij elkaar is het effect bovendien 0,4% minder groei gedurende een lange periode. (Bij deze berekeningen zet het CPB de effecten van het kabinets-

beleid af tegenover wat er zou gebeuren bij "ongewijzigd beleid". Bij de 110.000 extra werklozen en de lagere groei gaat het dus om de netto-effecten van de kabinetspolitiek.) Het kabinet bezuinigt, maar anderzijds stijgen de werklozeheidsuitkeringen en komt er relatief minder belasting binnen. Op deze wijze zullen de aangekondigde bezuinigingen van 18 miljard de overheidsfinanciën uiteindelijk met slechts 9,75 miljard euro verbeteren – zo berekende het CPB.

HET KAN ANDERS

De overheidsfinanciën kunnen ook recht getrokken worden door een relatief geringe vermogensbelasting. Ik geef eerst inzicht in de verdeling van het inkomen en vermogen. In grafiek 1 staat de Nederlandse inkomensverdeling uit 2009 (latere cijfers zijn nog niet beschikbaar). Alle Nederlandse huishoudens zijn ingedeeld in tien groepen van ieder 730.000 huishoudens, van laag naar hoog inkomen. In de 1e en 2e groep (laag inkomen) zitten vooral huishoudens met een uitkering, inclusief veel AOW-ers. Het gaat hier om bruto inkomens (dus inkomen vóór afdracht van premies en inkomstenbelasting). Bij iedere groep staat het gemiddelde inkomen van de groep ingetekend. Binnen iedere groep bestaat ongeveer dezelfde scheve verdeling als tussen de groepen. Zo zitten in de 10e (hoogste) groep ook de topverdieners van miljoenen per jaar.

Een extra inkomstenbelasting van 9 procent bij de 10e (hoogste) inkomensgroep zou óók €9,75 miljard opleveren (en met het afschaffen van de hypotheekrenteaftrek voor deze groep ben je dan al een heel eind). Maar in dit artikel wil ik de discussie openen over een relatief geringe

belasting op het vermogen van de 10 procent rijksten.

VERMOGENSBELASTING BIJ DE TOP 10 PROCENT

De bezittingen min de schulden van een huishouden zijn het vermogen van dat huishouden. De verdeling van de vermogens is nóg schever dan de verdeling van de inkomens. Er is wel een verband tussen die twee. Wie inkomen overhoudt, voegt dit toe aan zijn vermogen en vooral de hogere inkomensgroepen hebben méér inkomen dan ze nodig hebben om van te leven.

Grafiek 2 toont de Nederlandse vermogensverdeling. De onderliggende cijfers zijn afkomstig van het CBS en op vragen van de SP-fractie in de Eerste Kamer door het Ministerie van Financiën verstrekt.

We zien dat de 10 procent-top-vermogens ruim €700 miljard bezit. Dit is 59 procent van het totale vermogen begin 2010. Als we een extra vermogensbelasting van 1 procent heffen bij deze top-10 procent, en daardoor de geplande overheidsbezuinigingen vermijden, zullen er minder mensen met een uitkering zijn, vermijden we terugval in de groei en stijgen de overige belastinginkomsten. Met die éne procent verbeteren de overheidsfinanciën al méér dan bij de kabinetsvoorstellen.

ZWAAR OFFER?

Is dit een zwaar offer voor onze hoogvermogens? Ze zijn toch al getroffen door de crisis? Ja, maar procentueel niet meer dan dat wij allemaal samen met ons inkomen getroffen zijn. En begin 2010 zaten zij met hun vermogen (€ 719 mld.) al weer boven het niveau uit 2007 (€ 700 mld.).

Tussen 1993 en 2010 steeg ons

VERMOGENS-RENDEMENTSHEFFING

In Nederland bestaat sinds 2001 geen belasting meer op financieel vermogen, maar een vermogensrendementsheffing. De grondslag voor deze heffing is het vermogen dat iemand bezit boven de €20.785. Voor het berekenen van deze belasting gelden nog enkele andere vrijstellingen en wordt de eigen woning niet meegerekend.

De fiscus gaat ervan uit dat op dit vermogen een jaarlijks rendement wordt behaald van 4 procent. Over dit fictieve rendement (in werkelijkheid kan het hoger of lager zijn) wordt een belasting geheven van 30 procent. Per saldo komt dit neer op een belasting van $(0,3 \times 0,04) = 1,2$ procent over dit vermogen. Uitgedrukt als percentage van het BBP staat de Nederlandse belasting op de omvang van het vermogen 1/3 onder het EU-gemiddelde (inclusief OZB en overdrachtsbelastingen); die van het vermogensinkomen van huishoudens is zelfs de laagste in de EU (meest recente EU-vergelijking van cijfers uit 2008).

.....

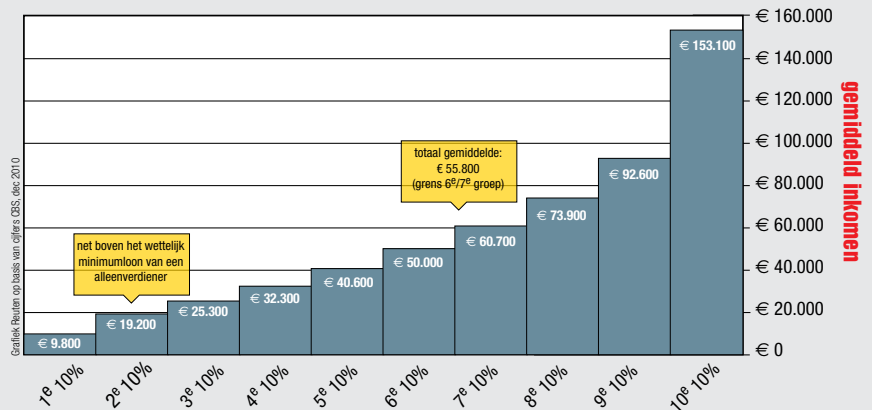
nationale inkomen nominaal (dat is inclusief inflatie) met 112 procent. In dezelfde periode steeg het vermogen van de top 10 procent met 231 procent (dat is 13,6 procent per jaar). De topvermogens groeiden dus twee maal zo snel als het nationaal inkomen (Grafiek 3 toont dit). Het lijkt dan niet onredelijk om daar een relatief geringe belasting te heffen. Dan worden er – om nog maar eens een punt te noemen – niet 75.000 kinderen getroffen met een door de kabinetspolitiek werkloze ouder.

GEEN ECONOMISCHE NOODZAAK MAAR EEN POLITIEKE KEUZE

Het trio Rutte, Verhagen en Wilders – en een deel van hun achterban – stelt zijn bezuinigingsagenda graag voor als een economische noodzaak. Hun bezuinigingspakket is echter geen economische noodzaak maar een politieke keuze die de onderkant het zwaarst treft en de top ontziet. Een vermogensbelasting van 1 procent extra bij de 10 procent rijkste Nederlanders levert de overheidsfinanciën méér op dan het kabinetspakket van €18 miljard. Dit alternatief treft de top relatief bescheiden, in plaats van de onderkant relatief zwaar te treffen. Er is geen economische noodzaak voor de ene of de andere keuze, het is een politieke keuze.

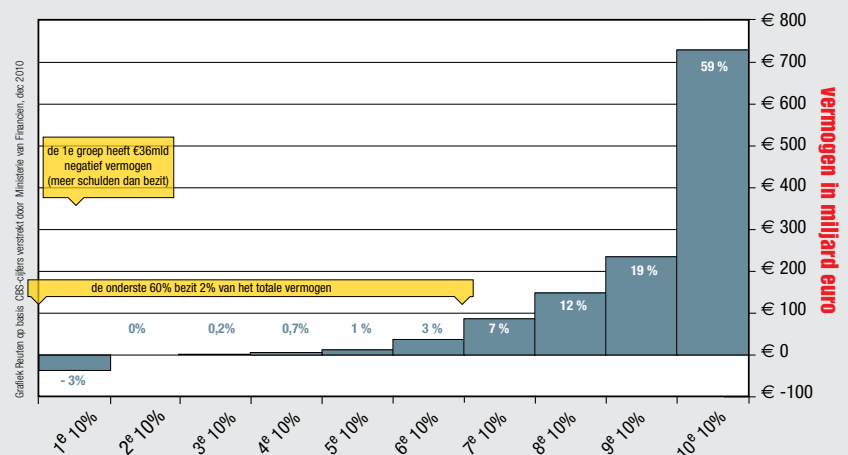
1. INKOMENSVERDELING NL HUISHOUDENS 2009: GEMIDDELD BRUTO INKOMEN PER 10%-GROEP

inkomen hoogste groep is ruim 15x dat van laagste groep (het jaarinkomen van de onderkant kan de top in 3 weken besteden)

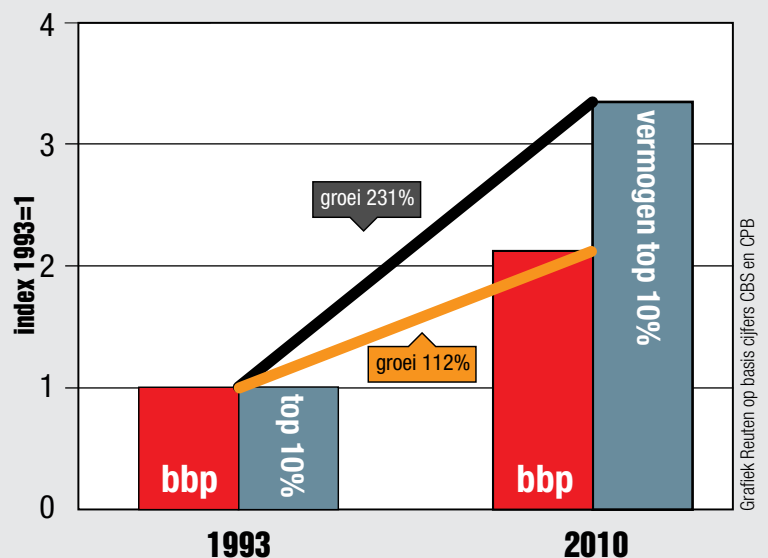
10%-groepen van laag naar hoog inkomen (730.000 huishoudens per groep)

2. VERMOGENSVERDELING HUISHOUDENS NL 2010 (1 JAN.): TOTAAL VERMOGEN €1200 MILJARD

10%-groepen van laag naar hoog vermogen (iedere groep 730.200 huishoudens)

3. TOENAME BBP EN VERMOGEN TOP 10%: 1993-2010 (NOMINAAL)

Anti Mubarak demonstratie tegenover het Egyptische parlement

DE EGYPTISCHE OPSTAND

DE OPMAAT VOOR EEN DAADWERKELIJKE DEMOCRATISERING VAN HET MIDDEN-OOSTEN?

Tekst: Karel Koster Foto: Pierre Terdjman / Cosmos / Hollandse Hoogte

Een groot deel van de Arabische wereld is in opstand gekomen. Achtereenvolgens zijn bewegingen de straat opgegaan in Tunesië, Egypte, Jemen, Bahrein en Libië. Kleinere betogingen hebben ook in andere landen plaatsgevonden en het is niet denkbeeldig dat deze revoltes zich verspreiden naar andere delen van de wereld. Hoewel de situatie in elk land anders is, is het duidelijk dat grote delen van de bevolking verandering willen. Welke verandering en welke eisen, verschilt van land tot land. Er zijn wel gemeenschappelijke kenmerken die steeds weer terugkomen.

De internationale economische crisis heeft overal diepe sporen achtergelaten: er is niet genoeg economische groei en zeker niet genoeg werk voor

de miljoenen jongeren. Er heeft een enorme demografische omslag plaatsgevonden in grote delen van de wereld: de bevolkingen worden steeds

jonger. In Egypte bijvoorbeeld is bijna 33 procent van de bevolking jonger dan 14 jaar (ter vergelijking, in Nederland is dat 17 procent). Die jongeren hebben beter onderwijs dan ooit gekregen, maar hebben zeer slechte vooruitzichten op werk, huisvesting en een redelijk inkomen. In Egypte leeft 40 procent van de bevolking van 80 miljoen mensen van minder dan twee dollar per dag. De economische groei heeft een minderheid verrijkt, maar de meeste mensen

niet geholpen.

De voortgezette groei van de economieën elders in de wereld, zoals die van China, Brazilië en India heeft extra vraag gecreëerd op de wereldmarkten. Daardoor is er een wereldwijde toename in de vraag naar energiebronnen en voedselvoorraden. Voedselprijzen zijn zodanig gestegen dat de Voedsel en Landbouw organisatie waarschuwt voor een ramp¹.

Die hogere prijzen kunnen door de arme bevolkingen van veel landen niet meer worden opgebracht. Daar komt nog bij dat onder druk van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) de voedselsubsidies in landen zoals Tunesië en Egypte zijn afgebroken. Deze ontwikkelingen hebben veel mensen met de rug tegen de muur gezet.

NIEUWE OPPOSITIE

Oudere generaties, gewend aan de onderdrukking van regimes die niets van verandering wilden weten, komen niet zo snel in opstand tegen de achteruitgang. Maar hun kinderen hebben wel aspiraties en weten door de verbeterde communicatiemogelijkheden en het vrije verkeer van informatie dat een beter leven mogelijk is. Dankzij de elektronische revolutie kunnen ze elkaar daarover bovendien vertellen. Deze jongeren zijn niet bereid om stil te zitten en hun lot te ondergaan. Door het onderlinge contact en de toegang tot internationale zenders zoals Al Jazeera is het makkelijker geworden om massaal tot verzet op te roepen en demonstraties te organiseren.

De combinatie van de breed gevoelde woede tegen de sociaal-economische achteruitgang en de politieke repressie door de elite die haar positie wil behouden, vormt samen met de nieuwe technologie de basis voor de opstanden.

De opstanden verrasten velen in het Westen. Men dacht dat economische groei en stabiliteit vanzelf zouden leiden tot verbetering van de levensomstandigheden van de mensen. Dat was weer een gevolg van een fixatie op

de belangen van de politieke elites, vooral de westerse bondgenoten in de regio. Die fixatie creëert een blinde vlek voor het belang van eenvoudige maar voor de bevolking cruciale zaken. Veel zogenaamde deskundigen die in de media aan het woord komen hebben geen oog voor zaken als inkomen, werk en huisvesting; kortom de oude sociaal-democratische eisen van de arbeidersbeweging in Europa². Er was nog iets: de sinds 09/11 wijd verbreide angst voor islamitisch-religieus geïnspireerd terrorisme. Daardoor werd al snel elke strijdvaardigheid uit zijn verband gerukt en daarmee in verband gebracht. In plaats van waardering voor de rebellen, voor wie de strijd om democratische vooruitgang centraal staat, kwam er in januari kritiek en op zijn best terughoudendheid. Dat was zeker de alles overheersende reactie van de EU-buitenlandvertegenwoordiger Ashton, eerst op de opstand in Tunesië en vervolgens op die in Egypte.

De oppositie liet zich niet afremmen door de koele ontvangst in het Westen. De Egyptische initiatiefnemer van de beweging die op 26 januari de straat op ging, de 6 april Jeugdbeweging, was al langer actief. Deze beweging werd opgericht in 2008, toen de initiatiefnemers solidariteitsacties ondernamen voor stakers in de industriestad El-Mahalla El-Kubra. Ook toen waren gestegen voedselprijzen en dus ernstige dalingen in inkomsten voor een groot deel van de bevolking de lucifer in het kruitvat. De huidige beweging bestaat uit een zeer brede coalitie van kleine handelaars, kantoor- en industrie-arbeiders, kleine seculiere krachten zoals de liberale New Wafd Party en Al-Ghad en studenten³.

EEN HECHT BONDGENOOTSCHAP

Er was in Egypte al tientallen jaren meer aan de hand dan stijgende voedselprijzen. De politieke structuur wordt al jaren gedomineerd door het leger en aanverwante veiligheidsorganen. Dat was een uitvloeisel van de oorspronkelijk militaire coup uit 1952, van kolonels tegen koning Faroek I. De koning dankte zijn positie aan de oude Britse kolonisten maar werd aan de kant gezet door de nationalistische groep rond Nasser. Gedurende een groot deel van de

Koude Oorlog was Egypte een bondgenoot van de toenmalige Sovjet Unie. Daar hoorde ook een confrontatiepolitiek met Israël bij, die uitliep op een drietal oorlogen waarvan de laatste plaats vond in oktober 1973. Na die confrontatie werd onder Amerikaanse begeleiding een vredesverdrag gesloten.

Het nieuwe bewind onder Anwar Sadat en later Mubarak draaide richting VS. Die oriëntatie werd sinds 1982, na het ondertekenen van een vredesverdrag met Israël, gehandhaafd. Het bondgenootschap met de VS heeft de legerleiding geen windeieren gelegd: jaarlijks maakt de VS 1,3 miljard dollar aan militaire hulp over⁴. Die hulp vormt de basis van grootschalige corruptie in de leger-top. Zoals in veel andere autoritaire landen zijn ze 'voor zichzelf' begonnen. De militaire top controleert tegenwoordig een derde van de Egyptische economie⁵.

Het Egyptische leger is voornamelijk met Amerikaanse wapensystemen uitgerust en er worden gezamenlijke militaire oefeningen gedaan met de Amerikaanse strijdkrachten in de regio. Daarnaast wordt nauw samengewerkt met Israël om radicale oppositie in de regio, zoals de Palestijnse Hamas in de Gaza strook, te controleren en zo nodig te breken. Egypte maakt in feite deel uit van de pro-westerse en pro-Amerikaanse machtssfeer in het Midden-Oosten, samen met Israël en Jordanië.

De top van het Egyptische leger vormde de sleutel van deze samenwerking: ze heeft er alle belang bij om vast te houden aan de bestaande machtsverdeling. Toch gaat het niet om een strikt militair regime. De Nationaal Democratische Partij (NDP), nauw verbonden met de militaire top, is al jarenlang de enige toegestane politieke machtsfactor. De enige grote georganiseerde oppositie is sinds tientallen jaren de Moslim Brotherhood, een islamitische partij met jihadistische wortels die de afgelopen tijd een steeds pragmatische koers is gaan varen. Bij de laatste door de militaire top streng gecontroleerde verkiezingen, was de Brotherhood het enige alternatief voor de NDP. Vanwege de ondemocratische grondwet mocht deze partij bij de laatste parlementaire verkiezingen

echter uitsluitend niet-partijgebonden kandidaten verkiesbaar stellen. Ze kan vermoedelijk rekenen op steun van een solide minderheid onder de bevolking.

DE OPSTAND VAN 2011

De kern van de opstand bestond uit een massale, permanente demonstratie op het Tahrir-plein in Caïro. Deze demonstraties werden geïnitieerd door de 6 april-beweging en wekenlang volgehouden, ondanks bijzonder gewelddadige pogingen van het veiligheidsapparaat om de demonstranten te verjagen. Behalve door politie-inzet gebeurde dit later door het ronselen van de allerarmste Egyptenaren. Hun was wijsgemaakt dat behoud van hun werk afhing van het weggagen van de demonstratie. Bij de daaropvolgende veldslagen bleef het leger, dat vanaf eind januari met tanks en troepen aanwezig was, afzijdig. Er zijn aanwijzingen dat de laagste commandanten weigerden de opstand met geweld neer te slaan – de verbroedering van de demonstranten met de dienstplichtige militairen speelde daarin een rol.

Die terughoudendheid verhinderde niet dat tientallen demonstranten door de militairen werden gearresteerd en mishandeld⁶. Maar er was nog veel meer verzet: stakingen en demonstraties breidden zich uit in andere steden. De toeristen-industrie, met 1 miljard dollar per maand een van de belangrijkste inkomstbronnen was zo goed als lam gelegd⁷. In Suez, gelegen aan het strategische kanaal, werden stakingen uitgeroepen door onder anderen douanebeambten. Op 1 februari ging er een oproep uit voor een nationale staking⁸. De Egyptische opstand dreigde om te slaan in een revolutie, waarbij het maar de vraag was of de lagere officieren en dienstplichtige militairen loyaal zouden blijven aan de militaire top. Toen President Mubarak op 30 januari weigerde af te treden en de demonstraties en stakingen onverminderd werden voortgezet en zelfs uitgebreid, moest de militaire top

een offer doen. Dat bestond uit het ontslag van Mubarak op 11 februari en het begin van een proces naar een democratische samenleving.

INTERNATIONALE VERANDERINGEN

Gaat er ook iets veranderen in de internationale rol van Egypte, als bewaker van westerse – vooral Amerikaanse – belangen in het Midden-Oosten? Te oordelen naar de negatieve Israëliëse reacties is dat zeker zo. Dat is niet vreemd: als er een democratischer regering komt dan zal die rekening moeten houden met de massale afkeer van het Israëliëse beleid ten opzichte van de Palestijnen. Net als in Turkije zal men afstand nemen van de blinde Amerikaanse steun voor de regering van premier Netanyahu. Deze heeft immers aangetoond dat hij niet tot enigerlei concessie ten aanzien van de Palestijnen in staat is, door het nederzettin-genbeleid in de bezette gebieden voort te zetten.

Ook de rol van Israël als kernwapenstaat in het Midden-Oosten zal sterker ter discussie komen te staan. Die kritiek is niet nieuw. Ze werd in 2010 al geuit en massaal ondersteund in de Verenigde Naties. Ook daar zullen de VS en haar bondgenoten, dus ook Nederland, op Egyptische kritiek kunnen rekenen. Hoe ver die kritiek gaat hangt af van de omvang van de politieke veranderingen in Egypte.

EEN ONVOLTOOIDE OMWENTELING

De demonstranten hebben tegen een hoge prijs (half februari waren er 365 doden en duizenden gewonden) de eerste stappen naar werkelijke democratie afgedwongen. Symbolisch daarvoor was het vertrek van Mubarak, maar voorlopig verandert er in Egypte nauwelijks iets aan de politieke machtsstructuur. De informele militaire junta, geleid door veldmaarschalk Tantawi, die de werkelijke politieke macht vormt in Egypte is niet verdwenen. Het leger houdt zijn greep op de economie, de noodtoestand blijft en er zitten nog steeds politieke gevangenen vast. De oppositie beseft dat, maar heeft besloten om het veranderingsproces een kans te geven. Na gesprekken tussen de regering en de oppositie is er een wettelijke adviesraad ingesteld door de militairen, die een aantal wijzigingen in de grondwet voorstelde. Daardoor wordt

deelname aan de presidentiële verkiezingen door onafhankelijke kandidaten makkelijker. De gewijzigde grondwet wordt op 19 maart aan een referendum onderworpen, gevolgd door parlementaire verkiezingen in juni en daarna presidentsverkiezingen. Door voortgezette druk van de oppositie werd de door Mubarak aangestelde premier Ahmad Shafiq begin maart al vervangen door Essam Sharif, een voormalige minister die zich solidair had verklaard met de oppositie.

Met deze concessies houdt het repressie-apparaat niet op te bestaan, zoals de demonstranten heel goed weten. Begin maart werd een bezetting van het kantoor van de geheime politie uitgevoerd. De actievoerders namen delen van de archieven in beslag, zodat het bewijs van het wangedrag van de politie, waaronder het martelen van gevangenen, niet verloren gaat. Zulke waakzaamheid zal nog lang noodzakelijk zijn. Beloftes door de militaire en politieke elite voor democratie en verbeteringen in het lot van de miljoenen Egyptenaren, zullen niet afdoende zijn. Zoals we weten worden vrijheid en vooruitgang niet weggegeven maar moeten ze worden veroverd, keer op keer.

- 1 Adam Morrow and Khaled Moussa Al-Omrani, EGYPT Soaring Food Prices Squeeze Poor, IPS News, Cairo, 19 november 2010
- 2 Annie Lowrey, Protesting on an Empty Stomach. How the Egyptian economy is fueling unrest in Egypt, www.slate.com geplaatst op 31 januari 2011.
- 3 JuanCole, Why Egypt 2011 is not Iran 1979, geplaatst op 2 februari 2011 op www.juancole.com
- 4 William D. Hartung, Who is Profiting From Arming Egypt?, geplaatst op 30 januari 2011 op www.huffingtonpost.com
- 5 One-third of Egypt's economy under army control, www.iol.co.za, 20 februari 2011
- 6 Leger Egypte betrokken bij martelingen, AFP 10 februari 2011
- 7 Nicholas Kulish, *Egypt's Economy Is Near Paralysis*, New York Times 31 januari 2011
- 8 Eric Lee and Benjamin Weinthal, Trade unions: the revolutionary social network at play in Egypt and Tunisia, www.guardian.co.uk, 10 Februari 2011

STOP APARTHEID

BOYKOT KRUGERRAND

THINK GLOBAL, ACT LOCAL

DE CAMPAGNE TEGEN DE VERKOOP VAN DE GOUDEN KRUGERRAND

Tekst: Ron Blom* Foto: ANP

De dagen van de Zuid-Afrikaanse Apartheid liggen al weer een tijdje achter ons. In 1990 werd Nelson Mandela vrij gelaten en kwam er na enkele jaren een einde aan de apartheid. Toch is het goed om zo nu en dan terug te blikken. Deze wettelijk vastgelegde racistische politiek leek voor lange tijd onaantastbaar. Door gezamenlijk actievoeren daar en hier waren we in staat om er een einde aan te maken. Een typisch voorbeeld van een anti-apartheids campagne was de actie tegen de verkoop door Nederlandse banken van de Krugerrands, de Zuid-Afrikaanse gouden munten. In het najaar van 1984 werd deze campagne gelanceerd door het Komitee Zuidelijk Afrika (KZA).

De verkoop leverde het apartheidsregime in Pretoria driehonderd gulden per goudstuk op. Wereldwijd vloede zo in 1983 1,17 miljard gulden (een half miljard euro) in de Zuid-Afrikaanse schatkist. De omzet bedroeg in dat jaar 4,5 miljard gulden (2 miljard euro). Nederland nam met een omzet van bijna vijftieng miljoen gulden (11 miljoen euro) een bescheiden

plaats in. Van de munt die dertienhonderd gulden (590 euro) kostte, werden er in ons land in dat jaar achttienduizend verkocht.

Ter begeleiding van de campagne verspreidde het KZA een affiche dat gebruikt kon worden door de plaatselijke groepen. De poster met de tekst 'Stop apartheid – boycot Krugerrand' legde een verband tussen de abominabele arbeidsomstandigheden van de zwarte Zuid-Afrikaanse mijnwerkers en de financiering van de apartheidspolitiek door de handel in de gouden Krugerrand. Er bestond bovendien geen vakbondsvrijheid voor de gouddelvers.

Zo'n tweehonderd plaatselijke comités, maar ook kerkelijke groeperingen, vakbonden, gemeenten, universiteiten en rekeninghouders kregen een belangrijke rol in het bestoken van lokale bankfilialen. Vakbonden en Ondernemingsraden in het bankwezen schaarden zich erachter. Talloze organisaties en individuele klanten dreigden met opstappen bij hun bank.

In de regio Boskoop-Waddinxveen-Gouda maakte ik ook deel uit van zo'n groep. Op 5 februari 1985 voerden we als regionale antiracistische groep actie in de Rabobank vestiging in Waddinxveen. Zes van de vijftien activisten hadden zich vastgeketend aan een pilaar in de hal van het bankgebouw. De overigen deelden pamfletten uit. De actievoerders vroegen om een onderhoud met de directeur van de vestiging, maar deze

waarschuwde na zijn opkomst snel de rijkspolitie. De actie werd gadeslagen door de burgemeester. Na aankomst in het gebouw ging de grote politiemacht eerst op zoek naar een ijzerzaag om de kettingen waarmee de demonstranten zich hadden geketend door te zagen. Ze werden alle zes aangehouden en meegenomen naar het politiebureau wegens huisvredebreuk.

Acties als deze kregen veel publiciteit. In die februari-maand waren onder druk van de media aandacht de grote landelijke banken om en werd de verkoop overal gestaakt. Dit had alles te maken met de groeiende weerzin in Nederland tegen de apartheid. De vraag naar de gewraakte munt was drastisch verminderd. Door de combinatie van strijd van de zwarte arbeidersklasse en de townshipbewoners in Zuid-Afrika en de solidariteitsbeweging in het buitenland werd een volgende stap gezet richting onttaking van de apartheidspolitiek en de bevrijding van de zwarte massa's.

De bevrijdingsstrijd is zeker niet voltooid. In plaats van tegen raciale achterstelling moet er nu geknokt worden voor sociale gelijkberechtiging. De rijkdommen van het land, zoals goud, dienen ten goede te komen aan de gehele bevolking. Zelfverrijking en sociale achterstelling moeten wijken voor de consequente doorvoering van gelijkheid, vrijheid en solidariteit. Dat kunnen we het beste samen doen, niet alleen daar maar ook hier in Nederland.

*Ron Blom werkt aan een biografie van Frank van der Goes en is coauteur van *'Wij gingen onze eigen weg. Herinneringen van revolutionaire socialisten in Nederland van 1930-1950'*, Eburon, Delft 2011

HET RIJKE ROOIE LEVEN

DEEL 66

KEES SLAGER
SP-Eerste Kamerlid

‘Generatieconflict? Hebben wij dan een conflict?’, vroeg ik toen mijn 40 jaar jongere collega-senator en Spanningredacteur Arjan mij opbelde met het verzoek over dat onderwerp een column te schrijven. Hij lachte m’n vraag weg, maar ik voelde me met mijn neus op de feiten gedrukt: ik ben de laatste SP-parlementariër van vóór de oorlog, die er – per 1 juni – mee stopt.

Mijn generatie neemt afscheid op het moment dat het woord ‘generatieconflict’ een heel andere inhoud heeft dan vroeger, toen het steevast ging om schermutselingen tussen bezorgde ouders en hun uit de band springende puberkinderen.

Nu lees ik teksten waarin de jongeren van een zich progressief noemende partij als D66 het hebben over ‘een tsunami van problemen die op onze generatie afkomt: torenhoge pensioenpremies, opgeblazen huizenprijzen, onhoudbare gezondheidszorg en ontslagrecht voor de insiders.’ Zij vinden dat mijn generatie financieel meer profiteert van de overheid dan zij ooit zullen kunnen doen. En dat is kennelijk een nachtmerrie voor hen. Als ik zo’n tekst lees, realiseer ik me dat ik niet alleen oud word, maar ook uit een totaal andere wereld kom. Een wereld waarin solidariteit tussen generaties vanzelfsprekend was.

Hoe vaak heb ik mijn vader niet horen vertellen dat hij in 1927 als elfjarig jochie van de lagere school kwam en meteen ging werken. Dat was een opsteker voor opa, want nu kon zijn oudste zoon mee naar de boer en de twee kwartjes per dag die hij daar verdiende, waren hard nodig in het landarbeidersgezin. Dat je als kind uit het werkmilieu je verdienen afdroeg aan je ouders was vanzelfsprekend. Vader deed het tot hij op z’n 22ste trouwde en zoals hij, deed elke jongen en elk meisje dat in het werkmilieu van vóór de oorlog. En zodra de ouders zo oud en versleten waren dat ze niet meer konden werken, sprongen de kinderen weer in de bres om vader of moeder een dragelijke levensavond te geven. Dikwijls namen ze hen in huis. Natuurlijk had deze ‘intergeneratieve solidariteit’ zijn gebreken. Want – afgezien van wat burenhulp – beperkte hij zich tot de eigen familie. Voor wie kinderloos oud werd en niet meer kon werken bleef er niks anders over dan het vragen van een aalmoes bij de kerk of het Burgerlijk Arbeidsbestuur.

Dat er met de Noodwet Drees in 1947 een einde kwam aan die liefdadigheid en elke man en elke alleenstaande vrouw van 65 jaar recht kreeg op een ‘staatspensioen’, was een stap vooruit in onze beschaving. De solidariteit

had de grenzen van de familie doorbroken, de Nederlanders voelden zich vanaf dat moment met z’n allen verantwoordelijk voor iedereen. Dat was soms wennen. Ik weet nog hoe een oude vrouw op ons dorp, die jaren van de diaconie had geleefd en nu van Drees trok, reageerde toen ze een tweedehands kachel kreeg omdat de hare kapot was gegaan. ‘Wat zal Drees daar wel van zeggen?’, vroeg ze bang aan de buurman. Want ze was gewend gekort te worden op haar aalmoes als ze van iemand iets extra’s toegestopt had gekregen. Maar de buurman wist al wel dat Drees een recht was en sprak: ‘Daar geeft Drees geen pest om, hou jij je kachel maar lekker, Joane!’ Tien jaar later, in 1957, kregen we de AOW en daar gingen alle werkende Nederlanders een premie voor betalen. Ook ik, want ik was op 1 september 1956 gaan werken. Wij deden dat voor bejaarden die zelf nooit een cent premie hadden betaald.

En hoewel we toen slechts een schijntje verdienden van wat tegenwoordig gangbaar is, heb ik nooit ook maar één van mijn generatiegenoten horen klagen dat wij moesten opdraaien voor die oudjes. Steeds vaker denk ik daarom dat er echt een ‘goeie ouwe tijd’ is geweest.